

Dorota STEFAŃSKA*

MIESZKAŃCY NOWEGO KROMOLINA W WALCE O NIEPODLEGŁOŚĆ I GRANICE II RZECZYPOSPOLITEJ

Streszczenie. Artykuł prezentuje sylwetki żołnierzy Wojska Polskiego, którzy brali udział w walkach o niepodległość Polski, także na froncie wschodnim w latach 1919–1920, a po powrocie z wojny osiedlili się we wsi Kromolin należącej do gromady Wielka Wieś w gminie Szadek. W latach 20. wieś tę zamieszkiwali osadnicy-żołnierze, którzy uprawiali zakupioną tu ziemię. Wśród nich byli m.in. Władysław Winiarski – żołnierz, kapitan 5 pułku piechoty I Brygady Legionów Polski, podpułkownik dyplomowany, szef sztabu Dowództwa Okręgu Korpusu nr I w Warszawie, Kazimierz Lenc – żołnierz 29 pułku Strzelców Kaniowskich, 2 Kompanii Karabinów Maszynowych, 2 baon oraz Jan Kwiram – żołnierz 6 pułku Legionów Polskich.

Słowa kluczowe: Kromolin Nowy, Szadek, wojna o niepodległość, wojna 1920.

Spółeczeństwu ziemi szadkowskiej nieobce były tradycje walk o niepodległość i granice państwa. Żywa była tradycja powstania listopadowego i styczniowego, rewolucji lat 1905–1907. Następne pokolenia uczestniczyły w I wojnie światowej oraz wojnie o granice z Rosją sowiecką (1919–1920). Po 1945 r. pamięć o wielu tych wydarzeniach była celowo zacierana i dopiero pod koniec XX w. pojawiły się szersze możliwości gromadzenia wiedzy na temat walk o wschodnią granicę Polski, a także o żołnierzach, którzy brali w nich udział. Prezentowany tekst przywołuje pamięć o postaciach związanych z sołectwem Nowy Kromolin w gminie Szadek, którzy mieli swój udział w walce o kształt polskich granic po 123 latach niewoli narodowej. Wśród dzisiejszych mieszkańców wioski obecna jest świadomość, że wieś ta powstała dzięki żołnierzom Józefa Piłsudskiego. Wiadomości o kilku z nich dostarczyły dokumenty zgromadzone w Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie (mieszczącym się na terenie Akademii Sztuki Wojennej w Rembertowie)¹.

* Dorota Stefańska, mgr, emerytowana nauczycielka historii w Zespole Szkoły Podstawowej i Gimnazjum w Szadku, członek zarządu Towarzystwa Przyjaciół Szadku, e-mail: dorotastef@onet.pl.

¹ W dniu 21 kwietnia 2016 r. Minister Obrony Narodowej Antoni Macierewicz podpisał decyzję nr 127/MON o utworzeniu Wojskowego Biura Historycznego z połączenia Centralnego Archiwum Wojskowego, które stało się komórką wewnętrzną Biura oraz Wojskowego Biura Badań Historycznych Wojskowego Centrum Edukacji Obywatelskiej.

Władysław Winiarski – żołnierz 5 pułku piechoty I Brygady Legionów Polskich, kpt, ppłk dypl., szef sztabu Dowództwa Okręgu Korpusu I w Warszawie

Władysław Winiarski urodził się 22 listopada 1892 r. we Lwowie. Szkołę powszechną ukończył w 1906 r. we Lwowie, a dalszą naukę kontynuował w gimnazjum w Buczaczu, gdzie przeprowadził się wraz z rodzicami, Antonim i Ludwiką z Łomnickich². Od 1910 r. przebywał w Krakowie, gdzie uczęszczał do gimnazjum św. Anny³. Maturę uzyskał eksternistycznie w Wadowicach. W latach 1912–1913 studiował na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

Jako uczeń gimnazjum zaangażował się w działalność organizacji młodzieży szkolnej. W 1906 r. wstąpił w szeregi tajnej organizacji narodowej, która w 1909 r. przekształciła się w tajną organizację młodzieży niepodległościowej „Zarzewie”⁴. W Krakowie w wieku 18 lat Winiarski zorganizował pierwsze oddziały ćwiczebne młodzieży szkół średnich w ramach działalności „Sokoła”⁵. W latach 1911–1914, już jako student, zaangażował się w prace tajnej „Armii Polskiej”⁶. „Armia Polska” współdziałała ze Związkiem Walki Czynnej, formując w 1911 r. jawne Polskie Drużyny Strzeleckie skupiające galicyjską młodzież akademicką zgrupowaną wcześniej w Polskim Związku Wojskowym⁷. W 1911 r. Władysław Winiarski trafił do Polskiej Drużyny Strzeleckiej⁸, w której pozostawał do wybuchu wojny w 1914 r. W tym czasie przebywał częściowo w Królestwie Polskim, a następnie w Krakowie i we Lwowie⁹. Wszystkie te organizacje prowadziły działalność ukierunkowaną na „uwojskowanie” polskiej młodzieży.

W sierpniu 1914 r. Władysław Winiarski, na rozkaz organizacyjnych władz lwowskich, w powiecie buczackim zorganizował kompanię ochotników, którą poprowadził do Lwowa, gdzie wcielono ją do Legionu Wschodniego w Mszanie Dolnej¹⁰. Następnie wstąpił do I Brygady Legionów Polskich i został ciężko ranny w bitwie pod Łowczówkiem (25 grudnia 1914 r.). Był dowódcą plutonu

² Centralne Archiwum Wojskowe w Rembertowie (dalej: CAW), sygn. I.482.37–2910, k. 1.

³ CAW, sygn. I.482.37–2910, k. 4.

⁴ Organizacja utworzona z inicjatywy działaczy tzw. frondy endeckiej i Narodowego Związku Robotniczego, jej struktura wzorowana była na Związku Młodzieży Polskiej „Zet”. Głównym celem „Zarzewia” była walka o niepodległość Polski. Podczas I wojny jej członkowie wstąpili do Legionów Polskich.

⁵ Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” działało do delegalizacji przez władze komunistyczne w 1947 r.

⁶ CAW, sygn. I.482.37–2910, k. 4. „Armia Polska” powstała w 1910 r. Jej pierwszym komendantem był Mieczysław Norwid-Neugebauer. Z inicjatywy tej organizacji utworzono w tymże roku Skauting i Polskie Drużyny Strzeleckie.

⁷ Polski Związek Wojskowy powstał w 1908 r. w Krakowie z inicjatywy działaczy, którzy w latach 1907–1908 opuścili szeregi endecji. W lipcu 1910 r. organizacja ta weszła w skład „Armii Polskiej”.

⁸ Ta jawna organizacja powstała we Lwowie w 1911 r.

⁹ CAW, sygn. I.482.37–2910.

¹⁰ Tamże, własnoręcznie spisany życiorys, w 1931 r. dołączony do wniosku o Krzyż Niepodległości.

w pierwszej kompani III baonu kapitana Berbeckiego 5 pułku piechoty I Brygady Legionów Polskich¹¹: *W bitwie pod Łowczówkiem w 1914 r. starszy szeregowy, jako dowódca sekcji ubezpiecza lewe skrzydło baonu. W czasie odwrotu, gdy pada dowódca plutonu, obejmuje dowództwo i przeprowadza dyscyplinę oddziału i następnie brawurowym kontratakem zajmuje z powrotem pozycje. Celem zdobycia wieści zainicjuje patrol wypadowy, zdobywa jeńca – sam pozostając ciężko ranny*¹².

Fot. 1. Kapitan Władysław Winiarski,
żołnierz 5 pułku piechoty I Brygady Legionów Polski

Źródło: Centralne Archiwum Wojskowe im. Bolesława Waligóry, sygn. I. 482.37–2910

Z dniem 1 stycznia 1915 r. Winiarski uzyskał nominację na podporucznika I Brygady Legionów, ale na skutek odniesionych ran do I Brygady Legionów Polskich na front mógł powrócić dopiero jesienią 1915 r. W lipcu 1916 r. nastąpiło odnowienie rany w nodze, a we wrześniu 1916 r. Władysław Winiarski został uznany za niezdolnego do służby frontowej i odkomenderowany do komendy naczelnej Polskiej Organizacji Wojskowej w Warszawie.

W Polskiej Organizacji Wojskowej prowadził wykłady, wykorzystując zdobyte doświadczenie frontowe. Pełniąc funkcję członka komisji regulaminowej w komendzie naczelnej, przygotował podręcznik do nauki o broni. Później, z rozkazu pułkownika E. Śmigłego, jako inwalida wojenny został skierowany na leczenie w Domu Uzdrawieńców Legionów Polskich w Kamieńcu pod Warszawą.

¹¹ Tamże, kwestionariusz – k. 3, wniosek – k. 6.

¹² Tamże, wniosek o odznaczenie orderem wojennym *Virtuti Militari*, k. 5–6. 23 stycznia 1920 r. porucznik Fijałkowski – zgodnie z uchwałą Kapituły Tymczasowej – wystąpił z wnioskiem o odznaczenie Winiarskiego orderem wojennym *Virtuti Militari*. Opinię tę potwierdził dowódca 21 pułku piechoty, Nowowiejski, w Warszawie 10 lutego 1922 r. Wówczas Winiarski służył już w stopniu kapitana.

Rok 1917 to rok kryzysu przysięgowego, internowania twórców legionów w Magdeburgu oraz internowania żołnierzy polskich w Szczypiornie i Beniaminowie. Wszyscy mieszkańcy Galicji, a więc i Polacy jako obywatele monarchii Austro-Węgierskiej podlegali obowiązkowi wojskowemu. Legioniści, obywatele monarchii, po kryzysie przysięgowym zostali automatycznie zmobilizowani do regularnej armii austriackiej. Legionistów obywateli rosyjskich internowano. Z powodu inwalidztwa Winiarski uniknął powołania do armii zaborczej. Od marca do października 1918 r. pracował w komendzie okręgu Polskiej Organizacji Wojskowej we Lwowie. Wskutek regularnej wojny toczony między Ukraińcami a Polakami, odcięty od polskich oddziałów, Winiarski wstąpił do 5 pułku piechoty Legionów Polskich. Po oswobodzeniu Lwowa (22 listopada 1918 r.) służył czynnie w wojsku polskim. W latach 20. XX w., w okresie pokoju, podlegał szkoleniu w Wyższej Szkole Wojennej. Jako oficer legionowy został zakwalifikowany do grupy oficerów uczestniczących w kursach francusko-polskiego przeszkolenia wojskowego. Jako zawodowy oficer w stopniu podpułkownika dyplomowanego pracował w Dowództwie Okręgu Korpusu nr I, a następnie pełnił obowiązki szefa sztabu Dowództwa Okręgu Korpusu nr I w Warszawie¹³. Działał także w Towarzystwie Wiedzy Wojskowej – był członkiem Zarządu Głównego, a w latach 1930–1933 pełnił funkcję prezesa tej organizacji, z siedzibą w Warszawie przy ul. Szucha 23. Został odznaczony: Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Polski Odrodzonej V klasy, Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem za Wojnę, Medalem Dziesięciolecia oraz Krzyżem Virtuti Militari (nr 6667).

Władysław Winiarski poślubił Marię z Kołakowskich, z którą miał córkę Grażynę (ur. 1 stycznia 1923 r.). Mieszkali na Żoliborzu przy ul. Czarnieckiego 39 w lokum Stowarzyszenia Spółdzielni Oficerów¹⁴.

W latach 20. W. Winiarski, wówczas w stopniu kapitana, w wyniku parcelacji rządowej majątku Wielka Wieś otrzymał w Nowym Kromolinie, na terenie gromady Kolonia Starostwo gmina Szadek (obecnie sołectwo Wielka Wieś), gospodarstwo rolne o powierzchni 13ha 39a¹⁵. Uprawą tej ziemi zajmowali się dzierżawcy, rolnicy posiadacze sąsiednich gruntów¹⁶. Winiarski pojawiał się w Nowym Kromolinie i na Wielkiej Wsi również po II wojnie światowej, za-

¹³ Na obszarze Okręgu Korpusu I Warszawa w okresie pokoju eksterytorialnie stacjonował 30 pułk piechoty, jeden z trzech pułków 10 Dywizji Piechoty, zaś pozostałe, tj. 28 i 31 pułki Strzelców Kaniowskich oraz 10 pap/pal, stacjonowały na obszarze Okręgu Korpusu IV Łódź. Więcej zob. W. Kozłowski, *Dowódcy 30 Pułku Strzelców Kaniowskich w Tomaszowie Mazowieckim 1918–1939. Próba charakterystyki*, cz. 2, „Rocznik Łódzki” 2011, t. 58, s. 105–112.

¹⁴ Mieszkanie to, którego wartość oszacowano na 50 tys. zł, było obciążone długoletnim kredytem w Banku Gospodarki Krajowej.

¹⁵ Operaty ewidencji gruntów, mapa obrębu Wielka Wieś, Ośrodek Dokumentacji Geodezyjno-Kartograficznej w Zduńskiej Woli.

¹⁶ Na podstawie wywiadu ze Zdzisławem Tameckim w dn. 14 maja 2016 r., synem Stefana i wnukiem żołnierza legionów, Stanisława. Kapitana Winiarskiego zapamiętała także Jadwiga Bryl, z domu Tamecka.

łatwiając urzędowe sprawy w urzędzie gromadzkim i kontaktując się z sekretarzem urzędu, Leonem Poredą¹⁷.

Z początkiem lat 60. ziemię należącą do Władysława Winiarskiego przejął rolnik z Szadku, działacz ZSL-u. Do dziś – uprawiana przez dzierżawcę z Osin – pozostaje ona jego własnością.

JAN ALFONS KWIRAM – ŻOŁNIERZ 6 PUŁKU LEGIONÓW POLSKICH

Jan Alfons Kwiram¹⁸ urodził się 16 stycznia 1900 r.¹⁹ w Szadku w rodzinie rzemieślniczej Karola i Marianny²⁰ z domu Szulc²¹. Szkołę powszechną ukończył w Szadku. W wieku 16 lat wstąpił w szeregi szadkowskiej Ochotniczej Straży Ogniowej, zdobywając umiejętności ochotnika strażaka. W 1917 r. włączył się w działalność patriotyczno-niepodległościową, podobnie jak wielu innych druhów strażackich, wstępując w szeregi działającej od 1915 r. Polskiej Organizacji Wojskowej. Uczestniczył w szkoleniach i ćwiczeniach wojskowych przeprowadzanych w szadkowskim lesie miejskim oraz na błoniach szadkowskich, a także w dobrach okolicznych ziemian. W zapiskach z tego okresu Jan Kwiram podał: *11 listopada 1918 r. na rozkaz POW stanąłem i brałem czynny udział z grupą peowiacką przy rozbrajaniu Niemców*²². Zaangażowanie J. A. Kwirama w działalność POW poświadczali organizacyjni koledzy: Franciszek Działarski ps. Żegota, Józef Garczyński ps. Sobieski, Adam Stamirowski ps. Bartosz, wszyscy zamieszkali w Szadku²³, a przede wszystkim miejscowa komenda POW w Szadku²⁴.

Po rozbrojeniu oddziałów niemieckich w centrum miasteczka (landszturmu, żandarmerii oraz posterunku leśniczego), Kwiram wraz z wieloma innymi

¹⁷ Na podstawie wywiadu z radną gromadzkiej rady w Wielkiej Wsi, Danielą Walusińską w dn. 19 maja 2016 r.

¹⁸ Autorka miała problemy z ustaleniem wersji nazwiska bohatera. W życiorysie napisanym odręcznie do Kapituły Krzyża i Medalu Niepodległości wnioskodawca pisze nazwisko „Kwiran”, zaś we wspomnianych opracowaniach oraz w publikacji wydanej przez Urząd Miasta Łask i Łódzkie Polskie Towarzystwo Historyczne na sześciu stronach nazwisko brzmi „Kwiram”. Na tablicy nagrobnej na cmentarzu w Łasku nazwisko napisane jest przez literę „m” na końcu.

¹⁹ CAW, sygn. 11716, KKIMN-38; w innych źródłach i opracowaniach pojawiają się odmienne daty urodzin – 29 stycznia 1900 r. w rejestrze mieszkańców z lutego 1954 r. w USC Szadek oraz 8 stycznia 1900 r. w książce: R. Paradowski, A. Gramsz, Łask. *Trzy kolory. Przewodnik turystyczny*, Łask 2009, s. 180.

²⁰ CAW, sygn. 11716.

²¹ USC Szadek, Rejestr mieszkańców Wielkiej Wsi z lutego 1954 r.

²² CAW, sygn. 11716, KKIMN-38.

²³ Tamże; pseudonimy konspiracyjne dopisano na podstawie Kroniki POW w Szadku w zbiorach Muzeum Okręgowego w Sieradzu, sygn. ARW/418.

²⁴ CAW, sygn. 11716, w dokumentacji archiwalnej pod wymienioną sygnaturą nie zachował się dokument, o którym J. Kwiram wspomina w życiorysie nadesłanym do Kapituły Krzyża i Medalu Niepodległości w 1938 r.

ochotnikami zgłosił się do tworzonego wojska polskiego²⁵: *25 listopada 1918 r. wstąpiłem z grupą peowiacką do 6 pułku Legionów w Jabłonie jako ochotnik i z pułkiem tym przebyłem całą kampanię wojenną*²⁶. W procesie tworzenia struktur organizacyjnych wojska polskiego ogromną rolę odegrali członkowie POW oraz Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” i innych organizacji paramilitarnych²⁷. Pułk, do którego wstąpił Kwiram, miał bogatą tradycję żołnierską – powstał w lipcu 1915 r. w Rozprzy koło Piotrkowa²⁸ i uczestniczył w ofensywie wojsk austriacko-niemieckich przeciwko oddziałom armii rosyjskiej. Daty bitew, w których uczestniczyli „szóstacy” zostały wyhaftowane na sztandarze pułkowym²⁹: Kopne (25 grudnia 1915 r.), Kamieniucha (październik 1915 r.), Polska Góra (6 lipca 1916 r.), Lwów (14 marca 1919 r.), Wilno (30 kwietnia 1919 r.), Dyneburg (27 września 1919 r.), Kijów (9 maja 1920 r.), Hornostajpol (7 czerwca 1920 r.). Z końcem 1916 r. pułk powrócił do Królestwa i w lipcu 1917 r. odmówił solidarnie z I Brygadą złożenia przysięgi na wierność państwu centralnym. Żołnierze zostali wcieleni do pułków niemieckich, węgierskich i zostali wysłani na front włoski. Tradycję kontynuowali w szeregach POW żołnierze, którym okoliczności pozwoliły uniknąć niewoli.

Od lipca 1919 r. wszystkie trzy bataliony wchodzące w skład pułku uczestniczyły w ofensywie wojsk polskich w kierunku północnym, celem opanowania rzeki Dźwiny. 5 kwietnia 6 pułk przybył drogą kolejową do Łunińca w rejonie Baranowicz, następnie został przerzucony do Zwiachła, by 25 kwietnia 1920 r. rozpocząć na Ukrainie operację „Józef”, wchodząc w skład I dywizji Legionów. W maju 1920 r. dowódca armii, gen. Edward Rydz-Śmigły powierzył 6 pułkowi zadanie sforsowania mostu na Dnieprze. „Szóstak” walczył o Kijów, następnie został zmuszony do trwającego dwa miesiące odwrotu – krwawych walk przepłatanych ciągłymi marszami wzdłuż i wszerz cofającego się frontu pod naporem armii konnej Budionnego. W połowie sierpnia uczestniczył w Bitwie Warszawskiej i brał udział w pościgu, którego celem było odcięcie odwrotu armii Tuchaczewskiego kierującej się na Białystok. Nad Biebrzą i Sidrą pułk toczył walki z oddziałami litewskimi (współdziałającymi z wojskami sowieckimi) i rozbił je pod Jastrzębiem, Lipskiem oraz 22 września pod Sejnami. 28 września zdobył Lidę. W pościgu przekroczył Niemen, posuwając się w kierunku Mińska i Nowogródka. Dalsze działania przerwał w okolicach Gródka Siemkowskiego ze względu na zawieszenie broni między Polską a Rosją.

²⁵ Wspomnienie Stanisława Godeckiego dotyczące rozbrojenia Niemców w Szadku z 30 czerwca 1968 r., zob. D. Stefańska, *Wymodlili ją poeci, prorocy... Jednodniówka*, Towarzystwo Przyjaciół Szadku, Szadek 2004, s. 10–13.

²⁶ Tamże, w życiorysie brak informacji o batalionie, kompanii oraz jego dowódcach.

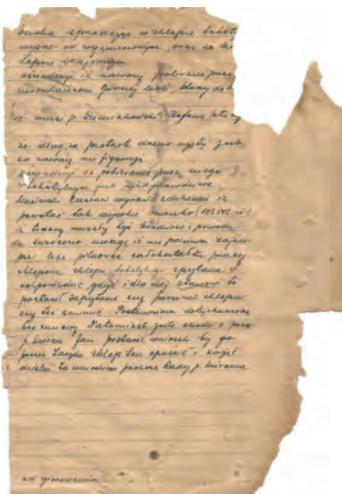
²⁷ Więcej zob. W. Jarno, *Strzelcy Kaniowscy w latach 1919–1939*, Warszawa 2004, s. 30–51.

²⁸ M. Wałak, *Niepodległością naznaczeni. Z dziejów powstania i walk III Brygady Legionów Polskich 1915–1917*, Belchatów 2010.

²⁹ E. Skarbek, *Zarys historii wojennej 6-ego pułku piechoty Legionów*, Warszawa 1929, s. 7–8, 11, 15, 17, 20, 25.

Jan Kwiram, pełniąc funkcję sanitariusza³⁰, wytrwał na szlaku walki 6 pułku piechoty od pierwszych dni wymarszu w pole aż do bitwy pod Lidą (28 września 1920 r.), gdzie został ranny. 16 lipca 1921 r. jako inwalida wojenny został zwolniony z wojska – komisja lekarska orzekła czterdziestoprocentowy uszczerbek na zdrowiu³¹.

Po odejściu z wojska Jan Kwiram zamieszkał w Szadku i zajmował się handlem zbożowym³². Nabył ziemię orną w pobliskim Kromolinie Nowym, łącznie 5 ha i 29 a³³, zbudował dom oraz założył sad, w którym posadził grusze i jabłonie. Posiadaną wiedzę ogrodniczą (szczepienie, oczkowanie drzew) dzielił się z młodszymi gospodarzami z sąsiednich wiosek. Owoce magazynował w dwóch pomieszczeniach domu mieszkalnego i sprzedawał miejscowym handlarzom i sklepikarzom³⁴.

Fot. 2. Fragment karty protokołu z posiedzenia rady gromadzkiej z wnioskami zgłoszonymi przez Jana Kwirama

Źródło: dokument w posiadaniu prywatnym

Kwiram aktywnie uczestniczył również w życiu społecznym gromady Wielka Wieś, przewodnicząc zebraniom rady gromadzkiej (stanowisko przewodniczącego objął po ustąpieniu Franciszka Durki). W 1924 r. zamieszkał w Łasku. Jako inwalida wojenny otrzymał koncesję na sprzedaż wyrobów tytoniowych. Prowadził hurtownię tytoniową przy pl. 11 Listopada pod nr 33³⁵. W 1925 r.

³⁰ Informacja pozyskana od mieszkańców Szadku.

³¹ CAW, sygn. 11716; w dokumentacji brak dokładnej daty odniesienia ran. Więcej o demobilizacji wojska polskiego zob. W. Jarno, *Strzelcy Kaniwscy...*, s. 149–157.

³² CAW, sygn. 11716.

³³ Operaty ewidencji gruntu, mapa ewidencji obrębu Wielka Wieś – Ośrodek Dokumentacji Geodezyjno-Kartograficznej w Zduńskiej Woli; D. Stefańska, *Wymodlili ją poeci, prorocy...*, s. 17.

³⁴ Informacja pozyskana od mieszkańców Szadku.

³⁵ CAW, sygn. 11716, KKIMN–38. Adres ten widnieje na jego prośbie o nadanie Krzyża Niepodległości.

zorganizował Powiatowy Związek Inwalidów Wojennych, którego był prezesem do 1939 r.³⁶ Działał w Związku Rezerwistów, Związku Strzeleckim, Lidze Morskiej, a w latach 1934–1939 pełnił funkcję radnego w Łasku³⁷. W okresie II Rzeczypospolitej za udział w walkach o niepodległość Polski i jej granice został odznaczony: Medalem za Wojnę Polsko-Bolszewicką, Krzyżem Wilno, Krzyżem za Front Litewsko-Białoruski i Ukraiński oraz Brązowym Krzyżem Zasługi³⁸.

Po wkroczeniu wojsk niemieckich we wrześniu 1939 r. do Łasku J. Kwiram został aresztowany. i znalazł się w sześciuosobowej grupie wpływowych osób miasta jako zakładnik. Trzymano go, wraz z pięcioma innymi znaczącymi w mieście osobami, w miejscowym gimnazjum, a po ośmiu dniach zwolniono³⁹. Po wysiedleniu z Łasku przez niemieckie władze okupacyjne, J. Kwiram wraz z rodziną zamieszkał w Nowym Kromolinie, gdzie prowadził wcześniej zakupione gospodarstwo rolne. Działał w strukturach zbrojnych polskiego państwa podziemnego, był członkiem konspiracyjnej Armii Krajowej. Z Szadkiem był związany nie tylko przez posiadanie tu ziemi, lecz także jeszcze kilka lat po II wojnie światowej, poprzez społeczny udział w Radzie Nadzorczej Banku Spółdzielczego.

W 1945 r. powrócił do Łasku i wstąpił w szeregi Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego. Wielokrotnie pełnił funkcję radnego (1948–1968)⁴⁰, a w latach 1963–1971 przewodniczył Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Łasku. Zaangażowanie w Łasku skłoniło Jana Kwirana do wycofania się z działalności na terenie Szadku i Nowego Kromolina⁴¹. 31 marca 1971 r. Rada Nadzorcza i Zarząd Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Szadku skierował do J. Kwirama następujące pismo⁴²: [...] *Zarząd składają serdeczne podziękowania za solidarną i intensywną pracę i wyrazy głębokiego ubolewania ze względu na zrzeczenie się dalszej działalności na rzecz naszej Spółdzielni. Dzięki [...] wyteżonej pracy takich działaczy tutejsza Spółdzielnia może się poszczycić wypracowaniem nadwyżki bilansowej w kwocie 6.383.669 złotych i zatrudnieniem 210 pracowników oraz rozpierającymi dumę każdego obywatela wzniesionymi i kontynuowanymi nadal inwestycjami podnoszącymi wygląd estetyczny miasta i pomnażającymi ekonomię gospodarki naszej Spółdzielni. Za zasługi dla miasta Łasku i regionalnej społeczności J. Kwiram otrzymał szereg odznaczeń, a jednej z ulic Łasku nadano jego imię.*

³⁶ A. Piłsudska, *Wspomnienia*, Warszawa 1989, s. 259.

³⁷ B. Wachowska, *Łask w Polsce Niepodległej (1918–1939)*, [w:] *Łask. Dzieje miasta*, red. J. Śmiałowski, Łask 1998, s. 275.

³⁸ CAW, sygn. 11716, w dokumentach jest także prośba J. Kwirana do Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości o nadanie Krzyża Niepodległości. Brak podstaw do nadania Krzyża Niepodległości – orzeczenie Kapituły.

³⁹ R. Wróbel, *Z dziejów okupacji niemieckiej w Łasku*, „Na Sieradzkich Szlakach” 1986, s. 6; zbiory Muzeum Miasta Łask, pismo do J. Kwirama, Szadek, 31 marca 1971 r.

⁴⁰ K. Badziak, *Łask po 1945 r.*, [w:] *Łask. Dzieje miasta...*, s. 351–352.

⁴¹ O związkach z Szadkiem świadczą pobyty czasowe J. Kwirama w tym mieście w latach 1955, 1956, 1958 i 1960; zob. dokumenty USC w Szadku.

⁴² Zbiory Muzeum Miasta Łask, pismo do J. Kwirama, Szadek, 31 marca 1971 r.

Jan Kwiram zmarł 2 lutego 1988 r. i został pochowany na cmentarzu w Łasku w grobie rodzinnym, w którym później pochowane zostały również jego córki: Janina Kwiram-Śliwińska (1928–2014) i Barbara Kamerdyniak (1929–2014). Napis na płycie grobowej przypomina: *Jan Kwiram [...] uczestnik walk o niepodległość Polski, żołnierz 6 Pułku Legionów, długoletni przewodniczący miasta Łasku.*

KAZIMIERZ LENC – ŻOŁNIERZ 29 PUŁKU STRZELCÓW KANIOWSKICH, KAWALER VIRTUTI MILITARI

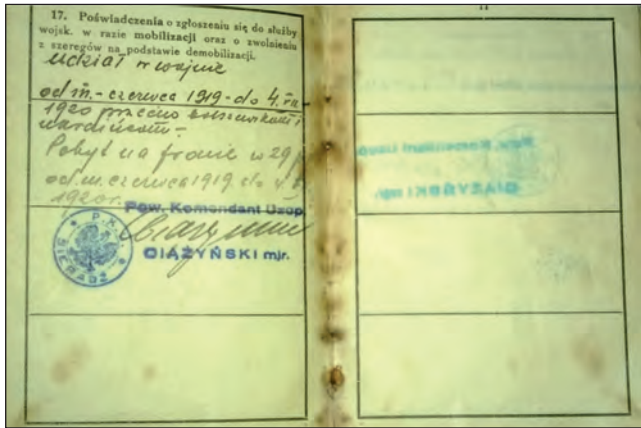
Kazimierz Lenc urodził się 15 sierpnia 1897 r. w Wymysłowie w parafii Górka Pabianicka w powiecie łaskim jako nieślubne dziecko Henryka Budziszewskiego i Marianny Lenc⁴³. Ojciec był ziemianinem, właścicielem majątku w Wymysłowie, matka pomocą domową w majątku należącym do Henryka. Kazimierz spędził dzieciństwo w rodzinnej wsi pod opieką matki. W wieku siedmiu lat rozpoczął naukę w szkole powszechnej we wsi Dobroń (gm. Wymysłów), ale ukończył tylko dwie klasy, co w okresie międzywojennym było zjawiskiem dość powszechnym. W wieku młodzieńczym dorywczo pracował jako robotnik rolny, co potwierdza w napisanym później życiorysie: *po utracie rodziców musiałem trudnić się po służbach, aby móc żyć.*

W okresie I wojny światowej, podobnie jak setki bezrobotnych z tych okolic, wyjechał w poszukiwaniu pracy. W 1916 r. wyruszył koleją z Pabianic na zachód, do Niemiec, gdzie utrzymywał się z dorywczych zajęć. Złe warunki życia i pracy jesienią 1918 r. jeszcze się pogorszyły, wzrastało niezadowolenie spowodowane drożyzną oraz bezrobociem. Narastające napięcia społeczne i nastroje rewolucyjne zmusiły cesarza Wilhelma II do abdykacji. Z Niemiec do Polski powracali polscy robotnicy, a wraz z nimi grupy żołnierzy polskich oswobodzonych z niewoli i więzień niemieckich. Wiosną 1919 r. do kraju powrócił także Kazimierz Lenc i 6 maja 1919 r. jako poborowy wstąpił do wojska polskiego. Walczył w jego szeregach dwa lata, trzy miesiące i trzy dni, do 16 sierpnia 1921 r. Pułk, do którego wstąpił Lenc, powstał z inicjatywy kaliskiego POW, nosił początkowo nieformalny przydomek „Ziemi Kaliskiej” i został włączony przez kaliski sztab wojskowy w połowie grudnia 1918 r. w skład wojska polskiego. Rozkazem Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego 26 sierpnia 1919 r. przybrał nazwę Strzelców Kaniowskich⁴⁴. W czasie wojny polsko-bolszewickiej

⁴³ CAW, kwestionariusz, sygn. I. 482.64–5484, k. 1; karta rewizyjna PKU Sieradz z 20 sierpnia 1935 r., k. 114. W wielu dokumentach urzędowych pod pozycją ojca zapisywane są litery NN, np. USC w Szadku (księga zamieszkania wsi Kromolin Nowy). Ojciec pamiętał o synu i kiedy ten osiedlił się w Kromolinie Nowym, zapewnił synowi materiał budowlany na wzniesienie zabudowań; informacja pozyskana od córki Krystyny i wnuczki Janiny 6 listopada 2015 r.

⁴⁴ W. Jarno, *Strzelcy Kaniowscy...*, s. 57. Tradycja Strzelców Kaniowskich sięga korzeniami II Korpusu Polskiego, pułków 4 Dywizji Strzelców w Rosji i bitwy pod Kaniowem.

Lenc, w stopniu szeregowca, był żołnierzem 29 pułku Strzelców Kaniowskich, 2 kompanii karabinów maszynowych, 2 baonu⁴⁵.

Fot. 3. Książeczka wojskowa Kazimierza Lenca z adnotacją poświadczającą udział w wojnie z bolszewikami i Ukraińcami

Źródło: zbiory prywatne córki i wnuczki Kazimierza Lenca

Kazimierz Lenc wstąpił do wojska, gdy trwały walki o południowo-wschodnie granice Polski, a w kraju uzupełniano braki w uzbrojeniu i umundurowaniu wojska. 10 czerwca, wobec pogarszającej się sytuacji pod Lwowem, I i II batalion 29 pułku zostały wysłane w rejon miasta, gdzie weszły w skład Grupy Operacyjnej gen. ppor. Daniela Konarzewskiego⁴⁶. Dowódcą 29 pułku piechoty był ppłk Karol Szemiot, a dowódcą II batalionu por. Juliusz Ulrych. Szeregowiec Lenc walczył pod rozkazami mjr. S. Waltera i kpt. Kazimierza Aleksandrowicza. Jego pułk w lipcu i wrześniu pełnił służbę kordonową nad Zbruczem, 27 września otrzymał rozkaz wyjazdu z frontu ukraińskiego do Wilna, a następnie na polsko-litewską linię demarkacyjną, skąd wkrótce transportem kolejowym został przetrzucony nad Dźwinę, pod Połock. Po wyczerpującej, ze względu na duże mrozy, zimie pułk został przemieszczony w rejon Dukszt. W czerwcu 1920 r. I i II batalion 29 pułku Strzelców Kaniowskich zostały użyte do przeprowadzenia natarcia wzdłuż szosy Łuzki–Dzisiaj na wieś Kozaczki. Zadaniem oddziałów polskich było odrzucenie nieprzyjaciela poza Dźwinę. Bój o Jazno i folwark Jazno należał do najbardziej zaciętych, a Jazno wielokrotnie przechodziło z rąk do rąk⁴⁷.

⁴⁵ CAW, sygn I.482.64–5484, kwestionariusz, k. 1; lista rewizyjna z 20 sierpnia 1935 r., PKU Sieradz. Książeczka wojskowa w zbiorach Izby Pamięci w szkole podstawowej w Szadku; dokument z postacią K. Lenca opisany został w 2004 r. w: D. Stefańska, *Wymodlili ją poeci i prorocy...*, s. 16; w listopadzie 2015 r. książeczkę wojskową odebrała córka Kazimierza Lenca, Krystyna (ur. 1928, zm. 2016); we wniosku na odznaczenie orderem Virtuti Militari (Włodawa, 18 grudnia 1920 r.) por. Musiałowicz podał datę wstąpienia – 15 maja 1919 r. Zob. CAW, sygn. I. 482.64–5484.

⁴⁶ W. Jarno, *Strzelcy Kaniowscy...*, s. 43.

⁴⁷ L. Będowski, *Zarys historii wojennej 29-go Pułku Strzelców Kaniowskich*, Warszawa 1928, s. 14–18.

Ryc. 1. Walki 29 pułku Strzelców Kaniowskich o granice Polski na wschodzie

Na północnym wschodzie miejsce bitwy o Jazno, w której Kazimierz Lenc dostał się do niewoli bolszewickiej

Źródło: L. Beldowski, *Zarys historii wojennej 29-go Pułku Strzelców Kaniowskich*, Warszawa 1928, k. b. pag.

4 lipca 1920 r. Rosjanie przerwali front i polska 1 Armia została zmuszona do odwrotu. Wojska polskie wycofywały się również na froncie południowym. 29 pułk Strzelców Kaniowskich ponosił ciężkie straty, lecz po dotarciu do Jabłonny udało się uzupełnić braki w ludziach i ekwipunku. Odwrót zakończył się na linii Wisły, gdzie wkrótce rozegrała się bitwa o losy ojczyzny, a pułk zasłużył na miano obrońców stolicy. W odwróceniu pułku nie brał udziału Kazimierz Lenc – zgodnie z adnotacją w jego książeczce wojskowej od 4 lipca 1920 r. był w niewoli bolszewickiej. W ręce wroga wpadł w czasie walk o Jazno. Został uwolniony po 10 miesiącach, 4 maja 1921 r. Do Polski powrócił miesiąc później, już po uroczystym powitaniu żołnierzy 29 pułku Strzelców Kaniowskich przez ludność Kalisza (4 kwietnia 1921 r.)⁴⁸.

⁴⁸ W Kaliszu 15 maja 1921 r. odbyła się uroczystość wręczenia pułkowi chorągwi przez Naczelnika Państwa i Naczelnego Wodza, marszałka Józefa Piłsudskiego.

W czasie walk Kazimierz Lenc wyróżnił się odwagą, co potwierdza zaświadczenie wystawione przez przełożonego, kaprała Grzeszko (?) we Włodawie 18 grudnia 1920 r.: *zaświadczam, iż strzelec Lenc Kazimierz, wysunąwszy się w stronę nieprzyjaciela, ostrzelał ogniem K.M. nieprzyjacielskie działo i zmusił je do wycofania się*⁴⁹. Na wniosek dowódcy kompanii, porucznika Musiałowicza, w myśl uchwały Kapituły Tymczasowej z dnia 23 stycznia 1920 r. Kazimierz Lenc otrzymał najcenniejsze dla żołnierza odznaczenie bojowe – Srebrny Krzyż Orderu Virtuti Militari V klasy o numerze 741⁵⁰. Odznakę orderu stanowi czteroramienny krzyż zakończony kulkami na rogach (o różnych wymiarach w zależności od klasy orderu). Krzyż Srebrny jest posrebrzany, rewers nieemailowany, na ramionach krzyża widnieje napis: „Virtuti Militari”, zaś w środku, w zielonym wieńcu laurowym na złotej tarczy, znajduje się ukoronowany orzeł biały z insygniami królewskimi. Na rewersie złotej tarczy umieszczono dewizę: „Honor i Ojczyzna” oraz datę ustanowienia orderu: „1792”. Kazimierz Lenc został uhonorowany także medalem Polska Swemu Obrońcy.

KWESTYONARIJUSZ 5484

1. Nazwisko i imię *Lenc Kazimierz*

2. Jaki numer orderu wybity na lewej stronie krzyża
741 Legitymacja Kolejowa
 tryśmienność: *1920-1921*

3. Działający adres obecny, wieś *Stara Wieś*

4. poczta *Stara Wieś* gmina *Stara Wieś*
 powiat *Stara Wieś* miasto

4. Data i miejsce urodzenia:
 dzień, miesiąc, rok *10 sierpnia 1897 roku*
 wieś, gmina, powiat *Stara Wieś, gmina Stara Wieś, pow. Łowicki*

5. Imię ojca *Henryk* imię matki *Maryanna z domu*

6. Nazwa wojskowa, w którym został odznaczony *Strzelec*

7. Obecnie posiadany stopień:
 w rezerwie *Strzelec*
 w stanie spoczynku
 ewent. awansdotrwo *Por. C. p. 5 11.*

8. Państwa, w których służył w czasie wojny, względnie oddział, w którym został odznaczony
 za udział w walkach: *19 Pułk Strzelców Kaniowski, 1 Kompania Karabinów
 Maszynowych, 2 Broni.*

9. Zawód obecny (środek utrzymania) *rolnik - amatorowy.*
 przed wstąpieniem do wojska *rolnik (przebiegły rolnik).*

Fot. 4. Kwestionariusz nadania Krzyża Virtuti Militari dla Kazimierza Lenca

Źródło: Centralne Archiwum Wojskowe, sygn. I.482.64-5484, kwestionariusz, s. 1

Po wojnie Kazimierz Lenc, właściciel małego gospodarstwa rolnego, ledwie mogąc związać koniec z końcem i zapewnić byt rodzinie, prosił o pomoc, gdyż – jak pisał: *nie jestem w stanie zapracować na spłatę należnych rat za działkę, [...] ostat-*

⁴⁹ CAW, sygn. I.482.64-5484, załącznik nr 24 na odznaczenie orderem Virtuti Militari, k. 9.

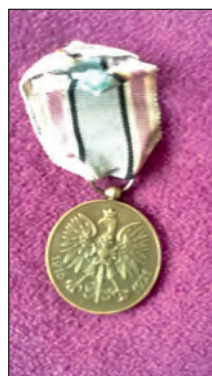
⁵⁰ Lista odznaczonych: strzelec Lenc Kazimierz wymieniony pod numerem 13, [w:] L. Beldowski, *Zarys historii wojennej...*, s. 31.

*ni koń i krowa zapisany jest przez kwestatora i dotychczas cierpimy niedostatek*⁵¹. Na poprawę jego trudnego położenia miało wpływ uchwalenie, istotnej z punktu widzenia weteranów wojennych, ustawy o Orderze Wojennym *Virtuti Militari* z 25 marca 1933 r. Ustawa ta gwarantowała weteranom wojennym w razie choroby, która miała związek z działalnością w czasie wojny, prawo do leczenia na koszt państwa. W związku z tym zostało wszczęte postępowanie, w wyniku którego stwierdzono, że uszczerbek na zdrowiu K. Lenca, przejawiający się *blizną pooperacyjną zagojoną starą zrosniętą, z podłożem w linii łopatkowej po stronie prawej, na wysokości 5 żebra, wymiaru 4 × 1 cm, z ubytkiem tegoż żebra, nie stanowi przeszkody do objęcia stanowiska i pracy*⁵². Orzeczenie wojskowo-lekarskiej komisji rewizyjnej 4 Szpitala Okręgowego w Łodzi stwierdza zdolność Lenca do służby wojskowej, a nabyte choroby po wstąpieniu do służby wojskowej nie nastąpiły wskutek jej właściwości (nerwica urazowa, blizny po resekcji prawego IX żebra, zrosty opłucne prawostronne). Choroby spowodowały *utrata zdolności zarobkowej na stałe 43,5%, z których służba wojskowa spowodowała zero procent na stałe*⁵³.

Fot. 5. Krzyż Srebrny Orderu *Virtuti Militari*, nr 741, którym odznaczono Kazimierza Lenca

Źródło: zbiory rodzinne córki K. Lenca, Krystyny

Fot. 6. Medal Polska Swemu Obrońcy, nadany Kazimierzowi Lencowi

Źródło: zbiory rodzinne córki K. Lenca, Krystyny

Jako Kawaler Orderu *Virtuti Militari*, członek Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem i prezes kółka rolniczego w gminie Szadek Kazimierz Lenc w staraniach o pracę otrzymał poparcie ze strony starostwa w Sieradzu, za pośrednictwem którego wystosował do Biura Kapituły Orderu *Virtuti Militari* podanie o zaofiarowanie [...] *jakiejkolwiek posady w urzędzie państwowym [...] tj. stanowisko stosowne do wykształcenia, mógłbym być woźnym, gajowym, poli-*

⁵¹ CAW, sygn. I.482.64–5484, kwestionariusz, k. 3.

⁵² Tamże, k. 21, pismo lekarza powiatowego dr Matkowskiego z dnia 2 listopada 1934 r. o stanie zdrowia K. Lenca.

⁵³ Tamże, k. 18, pismo z dnia 26 września 1935 r. dowódcy Okręgu Korpusu nr IV gen. bryg. W. A. Langnera do Powiatowej Komendy Uzupełnień w Sieradzu (3 października 1935 r.).

*cjantem, stróżem bezpieczeństwa w jakimkolwiek więzieniu*⁵⁴. Na podstawie rozporządzenia wykonawczego do ustawy o orderze Virtuti Militari zostało wszczęte stosowne postępowanie. Na polecenie komendanta powiatowego posterunku policji w Sieradzu posterunkowy w Szadku Kazimierz Wolski zebrał opinie o Lencu. Kierownik Samodzielnego Referatu Informacji DOK nr I, kpt Budzyński, podkreślił jego lojalność względem państwa, świadomość narodową i postawę obywatelską, a także zaakcentował aktywność społeczną. Potwierdził trudną sytuację ekonomiczną wynikającą z zadłużenia gospodarstwa w Państwowym Banku Rolnym na kwotę 6900 zł, zaciągniętej pożyczki w wysokości 1000 zł oraz prywatnego długu w wysokości 800 zł. Wskazywał na koszty utrzymania rodziny: żony i trójki dzieci w wieku szkolnym – Czesławy (ur. 7 marca 1926 r.), Krystyny (ur. 20 lipca 1928 r.) i Henryka (ur. 5 października 1929 r.)⁵⁵.

Starania o zaopatrzenie i pracę dla cieszącego się dobrą opinią Lenca poparł szef biura kapituły orderu wojennego, ppłk Franciszek Sobolta⁵⁶, a także dowódca DOK nr IV, gen. bryg. Władysław Aleksander Langner⁵⁷.

Fot. 7. Kazimierz i Marianna ze Żmudzińskich Lencowie z córką Krystyną

Źródło: zbiory rodzinne córki K. Lenca, Krystyny Durki

W wyniku korespondencji pomiędzy Biurem Kapituły Orderu Wojennego Virtuti Militari a Ministerstwem Spraw Wojskowych i Ministerstwem Komunikacji oraz dyrekcją PKP w Warszawie Kazimierz Lenc został przyjęty do służby *w charakterze pracownika umownego stałego z wynagrodzeniem nie niżej*

⁵⁴ Tamże, podanie, Kromolin Nowy z dn. 19 października 1934 r.; kwestionariusz, k. 3.

⁵⁵ Tamże, kwestionariusz, k. 2; wywiad poufny przodownika PP w Szadku K. Wolskiego z dnia 16 grudnia 1934 r., k. 27–28; pismo z 6 grudnia 1934 r. Inspektora Sił Zbrojnych kapituły Orderu Wojennego Virtuti Militari do komendanta Powiatowego Posterunku Policji w Sieradzu, k. 25.

⁵⁶ Tamże, k. 30, pismo Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych Biura Kapituły Orderu wojennego Virtuti Militari do Departamentu Intendentury Ministerstwa Spraw Wojskowych z 29 września 1935 r.

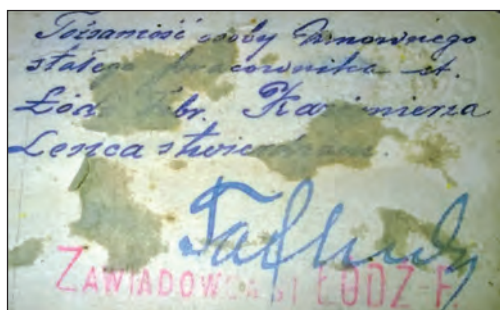
⁵⁷ Tamże, k. 35, pismo Dowództwa Okręgu nr IV z 10 października 1935 r.

czwartej kategorii płacy pracowników stałych PKP⁵⁸ – latem 1938 r. podjął pracę na stacji kolejowej Łódź Fabryczna.

Fot. 8. Kazimierz Lenc jako pracownik kolei państwowej

Źródło: zbiory rodzinne córki K. Lenca, Krystyny Durki

Fot. 9. Poświadczenie tożsamości Kazimierza Lenca
wystawione przez zawiadowcę stacji PKP Łódź Fabryczna

Źródło: zbiory rodzinne córki K. Lenca, Krystyny Durki

Po objęciu posady na stacji kolejowej, Kazimierz Lenc od 13 września 1938 r. zamieszkał w Łodzi, przy ul. Wrzesińskiej na Bałutach⁵⁹. W czasie wolnym od pracy, zwłaszcza latem, często powracał do Kromolina. W sierpniu 1939 r. objęty został powszechną mobilizacją. Zmarł 15 maja 1965 r. w Zduńskiej Woli⁶⁰.

⁵⁸ Tamże, pismo Ministra Komunikacji z 5 lipca 1938 r. do Biura Kapituły Orderu Virtuti Militari; pismo szefa Biura Kapituły płk. Bronisława Rakowskiego z 10 czerwca 1938 r.

⁵⁹ Adnotacja biura meldunkowego nr 1w księżeczce wojskowej K. Lenca z 1934 r., s. 15; także na podstawie wywiadu z córką i wnuczką w Szadku z 5 listopada 2015 r.

⁶⁰ Skrócony odpis aktu zgonu z 17 maja 1965 r. wydany przez USC w Zduńskiej Woli.

STANISŁAW PAWLAK – ŻOŁNIERZ WOJNY POLSKO-SOWIECKIEJ,
INWALIDA WOJENNY⁶¹

Stanisław Pawlak urodził się 31 marca 1897 r. w Rzepiszewie jako syn Antoniego i Katarzyny z Soboskich. W wieku kilkunastu lat wyjechał do Niemiec w poszukiwaniu pracy. Jesienią 1918 r. powrócił w rodzinne strony. W maju 1919 r. wstąpił do wojska polskiego. Uczestniczył w walkach na terenie Małopolski Wschodniej i na Wołyniu, z tego okresu wspominał Lwów, Sambor, Kołomyję i Równe. Wiosną 1920 r. został ciężko ranny w wyniku obstrzału prowadzonego z pociągu pancernego. Rannego w twarz, z uszkodzoną dolną żuchwą, przewieziono go do szpitala w Warszawie, gdzie był leczony przez trzynaście miesięcy. Jako obrońca kraju mógł odpłatnie otrzymać ziemię na terenach wschodnich (na wschód od Bugu) lub w centrum kraju. Zdecydował się na kupno ziemi w Kromolinie Nowym i tu zamieszkał w 1925 r. Założył rodzinę, miał pięcioro dzieci: Kazimierę, Ryszarda, Mariannę, Tadeusza i Władysława. Zmarł w 1976 r. w Kromolinie Nowym i został pochowany w Szadku na cmentarzu św. Wawrzyńca.

Fot. 10. Stanisław Pawlak (czwarty od lewej) wśród rodziny na uroczystościach pogrzebowych córki Kazimieri, grudzień 1974 r. Kazimiera Rybak z domu Pietras (pierwsza od lewej) ur. w 1921 r., więźniarka KL Ravensbrück, przeżyła pobyt w obozie koncentracyjnym i powróciła po wojnie do Szadku

Źródło: zbiory rodzinne Cecylii Manias

⁶¹ Informacja spisana przez Cecylię Manias na podstawie wywiadu telefonicznego z synem Władysławem, mieszkańcem Torzyna w zielonogórskim, 1–2 listopada 2015 r.

Oprócz wspomnianych wyżej postaci jeszcze kilku innych mieszkańców Kromolina Nowego brało udział w walkach o niepodległość i granice odradzającej się po I wojnie światowej Polski. Niestety, zachowane do dziś materiały dotyczące tych osób są już tylko szczątkowe.

Wśród nich był Stanisław Tamecki, zmarły 26 sierpnia 1939 r. w wieku 71 lat, uczestnik walk w latach 1918–1921 i obrońca wschodnich granic Polski, który zakupił ziemię w Nowym Kromolinie (15 ha 37 a), a w Szadku prowadził skład drewna i węgla przy ul. Piotrkowskiej. Ziemię uprawiał także jego syn Stefan, który dzierżawił ziemię należącą do kapitana Winiarskiego⁶² – gospodarstwo to jest obecnie w posiadaniu prawnuka Stanisława Tameckiego.

Weteranem wojny o niepodległość i granice Polski był Antoni Adamczyk (1899–1956), syn Michała i Heleny z Cichoszów, inwalida wojenny, który w Kromolinie Nowym zakupił ziemię orną o powierzchni 4 ha i 15 a, i tu zamieszkał w 1929 r. Jego grób znajduje się na cmentarzu św. Idziego w Szadku.

Jako inwalida wojenny (uszkodzone ucho) z frontu wschodniego powrócił Powichrowski, który w Kromolinie Nowym prowadził gospodarstwo rolne (5 ha i 61 a).

Uczestnikiem wojny 1920 r. był Szczepan Powalski, urodzony 10 grudnia 1894 r. w Mnichowie, syn Grzegorza i Marianny z Ciapów. Jako weteran walk o niepodległość zakupił ziemię orną o areale 5 ha 14 a, wybudował dom i zamieszkał w Kromolinie Nowym w 1926 r.⁶³ Poślubił Antoninę Jastrzębską. Miał dwanaścioro dzieci, z których przeżyło czterech synów i dwie córki. Zmarł 10 marca 1971 r. Pochowany został w grobie rodzinnym z żoną i córką Teresą na cmentarzu św. Idziego.

Mieszkańcem Kromolina po śmierci Kazimierza Lenca został mąż Czesławy Lenc (córci Kawalera Orderu Wojennego *Virtuti Militari*) Marian Witaszewski. Był on synem weterana wojny 1920 r., Józefa Witaszewskiego. W zbiorach rodzinnych zachowała się fotografia-pocztówka żołnierza w umundurowaniu charakterystycznym dla wojska polskiego z początku XX w. Na odwrocie zdjęcia widnieje podpis: Józef Witaszewski. Był szeregowcem, co zdradzają elementy umundurowania żołnierskiego: kształt klamry pasa wojskowego, półbuty i onuce, krój i barwa munduru, a przede wszystkim kurtka zapinana na guziki z widocznym na nich wizerunkiem orła. Ważnym elementem, nawiązującym do tradycji legionowej, były wężyki na kołnierzach. Na głowie czapka maciejówka z godłem. Józef Witaszewski urodził się w 1899 r. w Małyniu jako syn Szymona i Stanisławy z domu Piotrowicz. Zmarł w wieku 84 lat 26 czerwca 1983 r. w Kromolinie Nowym⁶⁴. Spoczywa w grobie rodzinnym na cmentarzu św. Idziego z żoną Weroniką i synem Marianem.

⁶² Wywiad z wnukiem Zdzisławem (ur. 1934 r.), mieszkańcem wsi Nowy Kromolin, 14 maja 2016 r.

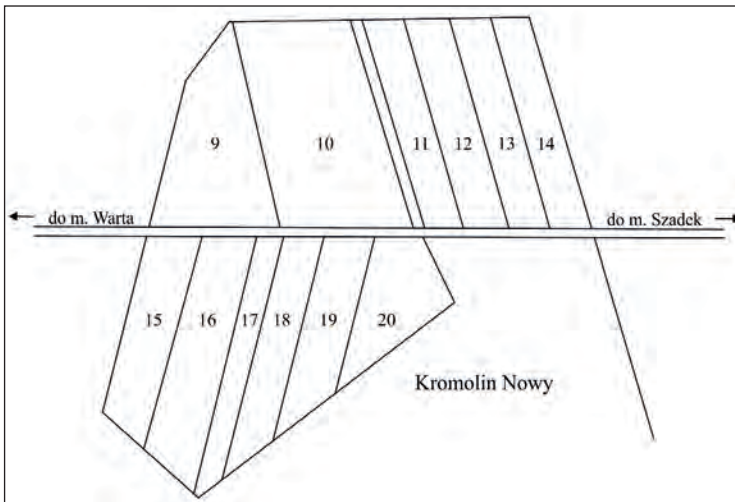
⁶³ USC w Szadku, rejestr mieszkańców z lutego 1954 r., Wielka Wieś.

⁶⁴ USC w Szadku, akt zgonu nr 33/83.

Fot. 11. Józef Witaszewski – żołnierz, obrońca niepodległości i granic Polski w latach 1919–1920. Mieszkaniec Kromolina Nowego

Źródło: zbiory prywatne

Ryc. 2. Kromolin Nowy. Gospodarstwa rolne weteranów wojny z lat 1918–1920.

Działy ziemi o numerach posiadali: 9 – Władysław Winiarski (13 ha 88 a),
 10 – Stanisław Tamecki (15 ha 37 a), 11 – Wojciech Górski (5 ha 29 a),
 12 – Jan Kwiram (5 ha 29 a), 13 – Andrzej Olejnik (5 ha 15 a),
 14 – Kazimierz Lenc (5 ha 16 a), Antoni Adamczyk (4 ha 15 a),
 16 – Stanisław Pawlak (5 ha 68 a), 17 – Powichrowski (5 ha 61 a),
 18 – Antoni Szuster, Szczepan Powalski (5 ha 14 a), Fajkowski Antoni

Źródło: operaty ewidencji gruntu obrębu Wielka Wieś, Ośrodek Dokumentacji Geodezyjno-Kartograficznej w Zduńskiej Woli

W okresie międzywojennym w Kromolinie Nowym gospodarzyło łącznie 12 rolników, z których zapewne dziesięciu było żołnierzami i weteranami wojny o niepodległość i granice Polski⁶⁵. I to właśnie dzięki ich inicjatywie społeczność lokalna upamiętniła tych, którzy oddali życie w walkach, a często spoczywają w bezimiennych mogiłach, umieszczając ich nazwiska na granitowej płycie obeliska wzniesionego w Wielkiej Wsi (przy drodze prowadzącej do Szadku) jesienią 1938 r.

Bibliografia

Źródła

- Centralne Archiwum w Wojskowe w Warszawie: sygn. I.482.64–5484, 482.37–2910 Kazimierz Lenc; 11716, KKiMN–38 Jan Kwiram.
- Książeczka wojskowa Kazimierza Lenca.
- Rejestr mieszkańców z 1954 r., Wielka Wieś, USC w Szadku.
- Operaty ewidencji gruntu, mapa ewidencji obrębu Wielka Wieś.
- Wywiady z mieszkańcami Nowego Kromolina w 2015, 2016, 2017 r.

Opracowania

- Badziak K., *Łask po 1945 roku*, [w:] *Łask. Dzieje miasta*, red. J. Śmiałowski, Urząd Miejski w Łasku, Oddział Łódzki Polskiego Towarzystwa Historycznego, Łask 1998.
- Beldowski L., *Zarys historii wojennej 29-go Pułku Strzelców Kaniowskich*, Warszawa 1928.
- Jarno W., *Strzelcy Kaniowscy w latach 1919–1939*, Warszawa 2004.
- Kowalczyk K., *Ożywiamy zapomniane karty historii*, „Biuletyn Informacyjny” 2006, nr 7–8 (lipiec–sierpień).
- Kozłowski W., *Dowódcy 30 Pułku Strzelców Kaniowskich (Warszawa, II Batalion do listopada 1924 r. w Tomaszowie Mazowieckim) 1918–1939. Próba charakterystyki*, cz. 1, „Rocznik Łódzki” 2010, t. 57.
- Kozłowski W., *Dowódcy 30 Pułku Strzelców Kaniowskich w Tomaszowie Mazowieckim 1918–1939. Próba charakterystyki*, cz. 2, „Rocznik Łódzki” 2011, t. 58.
- Łukomski G., Polak B., Sucheitz A., *Kawalerowie Virtuti Militari*, Koszalin 1997.
- Ofensywa czerwonej gwiazdy – zwyciężył Orzeł Biały*, „Biuletyn Informacyjny” 2006, nr 7–8 (lipiec–sierpień), s. 38–42.
- Skarbek E., *Zarys historii wojennej 6-ego Pułku Piechoty Legionów*, Warszawa 1929.
- Stefańska D., *Wymodlili ją poeci, prorocy... Jednodniówka*, Towarzystwo Przyjaciół Szadku, Szadek 2004.

⁶⁵ Antoni Fajkowski, zamieszkały od 1918 r., prowadził cegielnię i był zwolniony ze służby wojskowej; Antoni Szuster (ur. 5 lutego 1888 r.), syn Franciszka i Antoniny z Cichoszów, posiadał główne gospodarstwo w Wielkiej Wsi.

- Stepan K., *Awanse oficerskie w Wojsku Polskim 1935–1939*, Kraków–Warszawa 2003.
- Wachowska B., *Łask w Polsce Niepodległej*, [w:] *Łask. Dzieje miasta*, red. J. Śmiałowski, Urząd Miejski w Łasku, Oddział Łódzki Polskiego Towarzystwa Historycznego, Łask 1998.
- Walak M., *Niepodległością naznaczeni. Z dziejów powstania i walk III Brygady Legionów Polskich 1915–1917*, Bełchatów 2010.

[Wpłynęło: marzec; poprawiono: czerwiec 2017 r.]

INHABITANTS OF NEW KROMOLIN IN THE FIGHT FOR INDEPENDENCE AND BOUNDARIES OF II REPUBLIC OF POLAND

Summary

The article presents profiles of the soldiers of the Polish Army, who took part in the fights for Poland's independence, including the eastern front in the years 1919–1920, and after the end of the war settled in the village of Kromolin, a part of Wielka Wieś in the municipality of Szadek. In the 1920s the soldier-settlers lived in Kromolin and cultivated land which they bought in the area. Among them were: Władysław Winiarski, Kazimierz Lenc, and Jan Kwiram.

Keywords: Kromolin Nowy, Szadek, war of independence, war of 1920.